

UNIVERSITATEA BABEȘ BOLYAI
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ *ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ*

INCURSIUNI PE TĂRÂMUL MEDICAL TRANSILVĂNEAN (1876-1914)

La răscrucea dintre sensibilitatea tradițională și provocările modernizării

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Nicolae Bocșan

Doctorand:

Oana Habor

Cluj Napoca

2013

CUPRINS

ARGUMENT	1
INTRODUCERE	5
1. Preliminarii istoriografice	5
2. Surse și metodologie	10
I. LEGISLAȚIA SANITARĂ DIN TRANSLEITANIA (1876-1914)	20
I.1. Introducere	20
I.2. Sănătate publică	24
I.3. Serviciul de sănătate publică	32
I.4. Asigurări <i>la caz de boală</i>	44
I.5. Concluzii	50
II. MEDICINA PREVENTIVĂ	55
II.1. Introducere	55
II.2. Epidemiile... episoade din istoria spațiului transilvănean la sfârșit de secol XIX	57
II.3. Lupta cu boala	69
II.4. La sfatul medicului	76
II.5. <i>Tincturi, esențe, balsamuri...</i> ”Mijloace universale” de tratare a bolii	81
II.6. Factori naturali de cură. Turismul balnear în Monarhia Habsburgică la finele veacului al XIX-lea	85
II.7. Preotul și medicul. Perspective asupra bolii. Studiu de caz: presa de factură greco- catolică din Transilvania sfârșitului de secol XIX	101
II.8. Concluzii	108
III. LITERATURA DE POPULARIZARE DIN TRANSILVANIA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX- LEA	112
III.1. Introducere	112
III.2. Igiena personală și publică. <i>Arta de a ajunge bătrâneți fericite!</i>	118
III.3. <i>Opurile</i> de popularizare	137

III.4. Prima revistă românească cu profil medical din Transilvania	148
III.5. Concluzii	161
IV. STUDENȚI ROMÂNI TRANSILVĂNENI LA FACULTĂȚILE DE MEDICINĂ DIN MONARHIA AUSTRO-UNGARĂ <i>Provocări. Oportunități. Carriere.</i>	162
IV.1. Introducere	162
IV.2. <i>Student la medicină</i>	165
IV.3. Între centru și periferie. Discipolii lui Hippocrate în centrele universitare europene ..	175
IV.4. Vechiul Regat, o șansă	191
IV.5. <i>Încercări și reușite</i>	195
IV.6. Concluzii	210
ÎN LOC DE CONCLUZII: ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNIZARE	214
BIBLIOGRAFIE	219
Surse inedite	220
Surse editate	222
Bibliografie generală și specială	228
Carte de secol XIX	230
Periodice	235
Articole semnate în presă	237
Surse electronice	243

Cuvinte cheie: istoria medicinei, boală, elită medicală românească, medicină preventivă, literatură de popularizare.

REZUMAT

Aducând în discuție termenul de *medicină*, în primă instanță, gândul ne trimite la noțiunea de *boală*. Este și firesc. Arta medicală a fost și rămâne, în principal, o constantă luptă împotriva maladiei. Însă boala nu este doar un simplu dezechilibru al mecanismului biologic. Constituie un fenomen aparte ce țese în jurul său o serie de alte fenomene. Poate fi privită ca și cauză, dar și ca efect. Să aruncăm o privire asupra veacului al XIX-lea, prin excelență timp al procesului de modernizare. Schimbările din domeniul medicinei au debutat o dată cu problemele pe care le-a ridicat societatea acelor vremuri: mortalitatea infantilă, un rezultat al maladiei; avântul industrial, generator de boală. Statul a fost nevoit să intervină consolidând un mecanism al sistemului sanitar. Rezultatul s-a materializat în politica statului vizavi de sănătatea populației, responsabilitatea medicului, dar și rolul individului. Suferința a impulsionat cercetarea, iar în secolul al XIX-lea, spitalul devenea locul experimentului. Desigur, sunt câteva exemple; suficiente pentru a ne dovedi că nu ne putem raporta doar la o istorie a medicinei, ci mai degrabă la “istorii”. Boala se află în directă legătură cu o serie de factori, fie aceștia de natură politică, socială, economică, spiritual.

Firul acestei legături încercăm să îl urmărim pe parcursul cercetării noastre. De ce Transilvania? De ce sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor? Preocupările mele privitoare istoria modernă, a spațiului nostru au constituit un punct de plecare. Această perioadă s-a suprapus peste un dinamic segment al științei medicale, o epocă în care apetitul pentru meseria de medic a crescut considerabil, vremuri ale inițiativelor, experimentelor, dar și a marilor reușite. A fost secolul “științei moderne”. Dar și Transilvania trecea printr-o perioadă a transformărilor, între mai vechi și noi sisteme de valori. Medicina veacului al XIX-lea a reprezentat și a fost percepută drept o provocare la adresa societății transilvănene, aflată la răscrucea dintre tradiție și modernizare.

Demersul nostru a pornit de la câteva interogații ce își au rădăcina în acea legătură pomenită în rândurile de mai sus, în acea întrepătrundere dintre fenomenul reprezentat de boală și factorii sociali, politici, economici, religioși. Iată câteva dintre semnele de întrebare: În ce a

constat politica de sănătate publică promovată de statul modern la sfârșitul secolului al XIX-lea și cum, și în ce măsură a reușit să fie implementată în Transilvania? Care au fost principalele epidemii care au afectat spațiul transilvănean în acest interval? Care au fost mijloacele terapeutice indicate? Ce i-a determinat pe tinerii români ardeleni să opteze pentru Facultatea de Medicină în condițiile în care studiile implicau costuri ridicate, pentru cei reîntorși sau rămași în Transilvania meseria era slab remunerată, iar la nivelul lumii rurale persoana medicului a fost percepută drept o iminență a morții? Tot referitor la această lume a satului în care Biserica și Școala își câștigaseră un respect aparte, care a fost rolul acestor instituții cărora Statul și elita medicală le-au cerut sprijinul în lupta cu boala? Cu această lume, în care tradiția, superstiția, dar și ignoranța dăinuiau aveau să se confrunte medicii. Care au fost mijloacele de a propovădui importanța științei medicale la acest segment al societății, într-un secol, eminamente, al medicinei preventive?

În partea introductivă am schițat câteva dintre liniile directoare ale istoriografiei românești. Am insistat asupra acestora întrucât demersul nostru se dorește a fi o contribuție ce continuă, într-o oarecare măsură, traiectoriile istoriografiei noastre. Considerăm că merită să fie puse în valoare aspecte noi referitoare la aportul elementului românesc pentru ceea ce, în general, reprezintă medicina ca știință, dar și la felul în care societatea românească din Transilvania a perceput impactul pe care diversele maladii le-au produs. Cercetarea de față își propune să ofere o perspectivă cât mai cuprinzătoare asupra implicațiilor unui fenomen precum a fost cel reprezentat de boală. Am plecat de la premiza că știința medicală nu este o simplă listă ce cuprinde descoperiri epocale. Arta lui Hippocrate îl are în centrul atenției pe om, pe individul bolnav, iar pe cât de îndelungată este istoria umanității, pe atât de veche este și confruntarea cu boala. Lucrarea va reliefa un segment temporal ce acoperă perioada sfârșitului de veac al XIX-lea și început de secol al XX-lea, vremuri care au stat sub semnul schimbării în Transilvania. Inovații petrecute în știință, transformări în societate; o societate care parcurgea drumul modernizării; medicina, o știință percepută ca fiind “modernă”. Aceste două fenomene aveau să se influențeze reciproc.

Demersul nostru nu are la bază un model teoretic. Mai degrabă am profitat de direcțiile deja trasate de istoriografia noastră și, ca într-un joc de puzzle, le-am unit încercând să oferim o viziune cât s-a putut de cuprinzătoare, călăuzită de semnele transformărilor din societatea transilvăneană și a întrepătrunderii dintre arta medicală, fenomenul reprezentat de boală și

diverși factori (sociali, politici, economici, spiritali); indici ai procesului de modernizare. Am coroborat literatura de specialitate existentă cu o serie de documente inedite dar și cu surse provenite din perioada la care facem referire, mai puțin cunoscute, dar care merită să fie valorificate. Dat fiind faptul că subiectul nu s-a bucurat de o atenție specială a istoriografiei dinafara granițelor, ne-am folosit de diverse lucrări în măsura în care am încadrat anumite tematici în contextul mai general, european.

*

Am considerat că o primă temă abordată ar trebui să privească cadrul legislativ. Legislațiile sanitare cu caracter modern sunt, pe plan european, o realizare a secolului al XIX-lea. În ceea ce privește Monarhia Austro-Ungară, două momente rămân de însemnătate: anul 1870 când guvernul de la Viena a emis Actul Imperial Sanitar și 1876, an în care Ministerul de Interne maghiar a parafat legea referitoare la igiena publică.

Primul capitol este dedicat legislației sanitare din Transleitania în intervalul 1876-1914. Inspirați de legislația engleză și franceză, membrii Consiliului Național Sanitar din Budapesta s-au racordat curentelor specifice vestului bătrânului continent. Aceștia au propus un proiect de lege Ministerului de Interne. Nu după mult timp, a reușit să fie parafată prima legislație cu caracter modern: *Articolul de lege nr. XIV din 1876 despre igiena publică*. Cu puține modificări, acest normativ reprezintă temelia pe baza căruia s-a clădit sistemul de sănătate public până la finele Primului Război Mondial.

Dorința noastră a fost aceea de a valorifica articolele acestei legi, primul subcapitol punând în lumină partea referitoare la sănătatea publică, devenită o responsabilitate a statului. Statul a acordat autorităților de la nivel local un rol esențial în supravegherea respectării literei legii referitor la: promovarea sănătății (menținerea igienei publice, îngrijirea celor lipsiți de posibilități), practica personalului medical (medici, moașe, farmaciști), instituții sanitare (spitale publice, private, farmacii), etc. Următorul subcapitol subliniază caracteristicile serviciului de sănătate publică. Bazându-ne pe articolul de lege mai sus menționat, pe normativul din 1908 (care avea să aducă unele modificări binevenite legii din 1876) am stăruit asupra atribuțiilor personalului medical (medici comunali, cercuali, de plasă, comitatensi; moașe, farmaciști), obligațiilor acestora, calificării cerute, practicii obligatorii efectuate premergător intrării efective în practica medicală. O atenție specială am acordat medicilor veterinari, întrucât atribuțiile acestora au fost stabilite abia în 1890 (rezultat al organizării învățământului superior în

domeniu). În acest capitol am insistat și asupra asigurărilor sociale, un normativ al începutului de secol XX.

Legislația sanitară din 1876 (cât și completările ulterioare) a fost, în mare parte, pregătită să asigure un sistem sanitar consolidat. Inspirată din gândirea vest europeană, principiile normativului s-au izbit de o mentalitate care le-a făcut greu de perceput, subliniind discrepanța dintre teorie și realitate.

Pentru că știința medicală are drept protagonist boala, iar menirea legislației sanitare este aceea de a contura un sistem pregătit să țină sub control acest fenomen, cu un cuvânt să îl prevină, o altă temă ce merită a fi abordată este cea a medicinei preventive. **În cel de al doilea capitol**, dedicat medicinei preventive, am considerat necesar, chiar și pe scurt, să oferim un istoric, însoțit de un tablou al simptomatologiei bolii (pentru cititorul mai puțin avizat). Am realizat totodată un istoric al principalelor epidemii ce au afectat Transilvania la finele acestui veac: variola, tuberculoza, holera, difteria, gripa, trachoma, etc.

Lupta împotriva maladiei a rămas o constantă, oglindită în următoarele două subcapitole. La acea dată, medicina experimenta, însă doar în cazul a două maladii se descoperise un remediu eficace: variola și difteria. În cazul celorlalte maladii, holeră, tuberculoză, tifos, trahomă, respectarea normelor igienice rămânea esențială. În vremuri de epidemie, implicarea autorităților a echivalat cu emiterea diverselor dispoziții cu caracter preventiv. Totodată am redat rețete pe baze de plante, recomandate de către medici, un motiv în plus fiind și interesul lumii contemporane vizavi de medicina naturistă.

Cercetarea noastră a evidențiat și “tratamente universale”, tincturi ce promiteau un efect garantat, nu numai datorită efortului constant al medicilor de a împiedica comercializarea lor, dar și pentru reclama atrăgătoare, de cele mai multe ori, chiar amuzantă.

În secolul al XIX-lea “a merge la băi” reprezenta o adevărată modă. Năzuința noastră a fost aceea de a pune în lumină un fenomen ce a luat o amploare la finele veacului al XIX-lea: dezvoltarea stațiunilor, și o dată cu aceasta, a tehnicilor terapeutice. Transilvania este un tărâm foarte bogat din acest punct de vedere și merită surprins istoricul stațiunilor, frecventarea acestora, punctele de atracție, mijloacele terapeutice.

În zilele noastre un subiect de actualitate este bazat pe relația dintre medicină și Biserică, știință și credință, dintre boala trupească și păcat, un fenomen cu rădăcini adânci. În finalul celui

de al doilea capitol am pus în valoare relația dintre medic și preot, insistând asupra rolului pe care Biserica a fost chemată să și-l asume.

Într-o lume a satului dominată de tradiție, superstiție, ignoranță, în care individul cu greu își câștiga traiul zilnic, sănătatea nu reprezenta, cu siguranță, o prioritate. Mai mult, rata relativ scăzută a alfabetizării a făcut ca toate realizările medicinei, toate eforturile depuse de către Stat și elita medicală în scopul prevenirii pericolului cauzat de boală să fie foarte greu receptate. Totuși, această chestiune părea să aibă o soluție: literatura de popularizare, o producție specifică sfârșitului de secol XIX, evidențiată în **cel de al treilea capitol**. Cu toate că au existat bariere, ecurile ASTREI nu au rămas fără rezultat: editări de broșuri, susțineri de prelegeri, premiarea celor mai bune lucrări, înființarea Bibliotecii Poporale. Obstacolul principal a fost reprezentat de limbaj. Dovedită a fost dificultatea cu care terminologia științifică a trebuit să fie adaptată pentru a fi pe înțelesul tuturor. Articolele, cărțile publicate au avut ca subiect principal igiena, acea ramură a științei medicale menită să prevină boala. Cele trei subcapitole au în vedere acest aspect.

Știința medicală rămâne o artă în slujba căreia s-au angajat, de-alungul timpului, discipolii lui Hippocrate. Lor le revine meritul de a experimenta, de a dovedi și afla soluții eficiente. Istoriografia noastră nu deține nicio lucrare care să surprindă o imagine de ansamblu a elitei medicale românești din Transilvania de la mijlocul secolului al XIX-lea și începutul celui următor. Menirea **ultimului capitol** este de a suplini această lacună.

Unii dintre tineri și-au îndreptat pașii spre facultățile din afara granițelor, alții au optat pentru mai recenta înființată universitate din inima Ardealului. Cele mai frecventate universități au fost cele din Cluj, Budapesta și Viena.

Am considerat relevante câteva impresii din viața de student, căci pentru un tânăr ardelean, cel mai adesea lipsit de posibilități, întâlnirea cu viața socială și științifică din centrele universitare europene (îndeosebi Viena) a fost de impact. Lipsa banilor a fost suplinită de ajutorul acordat de bursele diferitelor fundații: fundația Gojdu, Fondurile Grănicerești, bursele patronate de către Mitropolia Ortodoxă și cea Greco-catolică. Greutățile pe care le-au întâmpinat nu au rămas fără urmări. Realizările au fost pe măsură, numele unor medici români ardeleni fiind înscrise în paginile de istoria medicinei universale.

Odată finalizate studiile universitare, destinele acestor tineri au fost diferite: unii s-au distins în afara granițelor, alții pe plan local. Următoarele trei subcapitole au fost dedicate carierei profesionale.

*

Una dintre premisele de la care a pornit cercetarea noastră a fost aceea că medicina nu reprezintă doar o înșiruire de experimente și descoperiri. Istoria acesteia oferă ceva mai mult decât atât. În centrul atenției se află omul, omul suferind. Însă boala nu indică un simplu dezechilibru al organismului. E un fenomen cu ramificații multiple.

În Transilvania veacului al XIX-lea, arta lui Hippocrate a fost percepută drept o știință modernă; și este adevărat că în acest interval nu puține au fost înfăptuirile ei. Au fost vremuri de tranziție. Tematica modernizării societății românești rămâne un izvor de dezbateri al istoriografiei noastre. Secolul al XIX-lea a reprezentat o provocare pentru știința medicală, dar și aceasta, la rândul ei, s-a transformat într-o provocare pentru oamenii contemporani acelor timpuri. Prin intermediul medicilor, statul modern a propovăduit binele general, căci bunăstarea unui stat nu se putea realiza decât cu sprijinul unei populații sănătoase. Problemele cu care s-a confruntat o societate ce parcurgea drumul anevoios al modernizării au impulsivat, cu siguranță, medicina să efectueze cercetări în vederea pericolului reprezentat de boală și de consecințele pe care le producea.

Au existat și semne ale transformărilor. O reușită a legislației a fost valorificarea rolului personalului medical, iar modificările ce au survenit în structura socială oglindeau un vector al modernizării. Treptat, statutul medicului s-a schimbat, a început să i se confere încredere. O dovadă ar fi creșterea numărului spitalelor, statisticile indicând cum că la începutul secolului al XX-lea numărul celor internați, al zilelor de tratament a crescut considerabil. Indicele mortalității infantile a scăzut. Legislația sanitară a pus mult accent pe pregătirea moașelor. Un tot mai mare interes se manifesta vizavi de realizările din sfera medicinei. Caracteristic pentru acest interval a fost și experimentul clinic. La Cluj s-a efectuat prima ovariectomie din Transilvania și una dintre primele nefrectomii din Europa. Spitalul de psihiatrie din Sibiu era, la acea vreme, cel mai mare din spațiul sud estului european. Balneologia s-a dezvoltat remarcabil, tehnicile terapeutice au devenit tot mai avansate. Stațiunile balneoclimaterice ale Transilvaniei au demonstrat faptul că periferia poate concura centrul.

O școală românească de medicină, în Transilvania, nu s-a putut încheia. Tinerii români ardeleni s-au format profesional în afara granițelor, au preluat modelele din acel spațiu pe care au încercat mai apoi să le adapteze realităților transilvănene. Dar nu trebuie să uităm faptul că studiile, cercetările acestor medici au dat roade și unii dintre ei, prin contribuția lor au rămas consemnați în paginile de istoria medicinei făcând cinste culturii românești. Medicii români ardeleni care și-au desăvârșit studiile la sfârșitul secolului al XIX-le au ajuns să își pună amprenta asupra învățământului medical și al sistemului sanitar din România Mare.

Cert este că pentru toți tinerii români din Ardeal studiile săvârșite în afara granițelor au constituit o oportunitate dar și o provocare. Plecați, majoritatea, din spațiul rural, ajunși în granițele vestului european au receptat curente noi de gândire, au cunoscut o lume aflată într-un permanent progres. Reîntorși acasă și-au exprimat dorința de a impune principiile unui alt mod de a fi. Între dorință și realitate s-a așternut un abis. În Transilvania, practica medicală s-a suprapus peste o lume a satului care cu greu era în măsură să perceapă “noul”. În acest spațiu a fost nevoie de metode eficiente de a propovădui acest “nou”. Tu, ca medic, să îl convingi pe simplul țăran că sănătatea e de mult preț. Un demers anevoios, căci a te face înțeles, a vorbi “pe limba tuturor”, a adapta terminologia științifică unui limbaj popular nu a fost facil. Tentative au existat și s-au materializat în articole, manuale, cărți de popularizare. Medicul a fost conștient de faptul că la nivelul satului, preotul și învățătorul dispuneau de o anumită autoritate. I-a chemat în ajutor. Biserica și-a creat propriul discurs. Boala, dar al lui Dumnezeu nu mai apare ca simplu rod al păcatului sau încercării divine, ci și ca rezultat al superficialității. Ori, omul creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu e chemat la desăvârșire, iar perfecțiunea se atinge prin cunoaștere.

Am notat cum medici, preoți, învățători au devenit adevărate instrumente puse în slujba înnoirii. Conștienți de transformările din societate au propovăduit în lumea satului, ancorată în tradiții, în imobilismul ei, că știința e o speranță către mai bine. Probabil este unul dintre motivele pentru care, o temă precum moartea a lipsit din discursul construit în jurul pericolului reprezentat de boală.

Boala rămâne o constantă a istoriei, iar înfruntarea acesteia o dovadă a faptului că omul nu va înceta să spere în “tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”. Provocarea rămâne, indiferent de vremuri.

Bibliografie

Surse inedite:

Arhiva Episcopiei Ortodoxe Caransebeș, Fond Școlar.

Biblioteca personală Constantin Brătescu:

Boșcaiu, Sever R., *Amintiri despre Dr. Constantin Popasu*, pp. 1-24.

Boșcaiu, Tiberiu, *Un sprijinitor al lui Eminescu: medicul Constantin Popasu*, pp. 2-13

Ionescu, Corneliu, *Contribuții documentare la cunoașterea vieții medicului Constantin C. Popasu*, pp. 1-6.

Petrescu, Aurel D., *Dr. Constantin Popasu-președintele societății “România Jună” din Viena (Medicinistii și Societatea Academică Literară “România Jună” din Viena)*, pp. 1-5.

Biblioteca Bisericii “Sf. Nicolae” din Șcheii Brașovului (custode Vasile Olteanul)-
Apele metalice ale Rumâniei Mari cercetate, descrise, și însoțite cu o dietetică, și macrobiotică în luminate zilele Mării sale Alexandru Dimitrie Ghica domn stăpânitor a toată Țara Rumânească, de Ștefan Bazilie Episcopescul, doctorul Poliției Bucureștilor spre obștescul folos al sănătății pătimășilor de boale hronice. Tipărit cu blagoslovenia Preasfinției sale Chir Chezarie, Episcopul Buzăului în Tipografia Sfintei Episcopii, 1857.

Serviciul Județean Caransebeș al Arhivelor Naționale

Fond Primăria Caransebeș.

Fond Episcopia ortodoxă de Caransebeș.

Fond Școala Pedagogică Caransebeș.

Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale

Fond Ioan Micu Moldovan. Corespondență.

Serviciul Județean Bistrița Năsăud al Arhivelor Naționale

Fond Administrația Fondurilor grănicerești năsăudene.

Fond Reuniunea de împrumut și păstrare "Izvorul" Sângeorz Băi.

Surse edite:

Anuare:

Actele Societății Transilvania fondată la 1867 pentru ajutorul studenților și elevilor meseriași români din Transilvania și părțile ei, anul XXXIX, 1905.

Almanahul Societății de Lectură Petru Maior, Budapesta, 1901.

Anuarul Universității din Iași pe anul școlar 1898-1899, Iași, Tipografia Dacia, 1900.

Offentliche Vorlesungen An Der K.K. Universität Zu wien In Sommer-Semester 1881, Wien, Aus Der Kaiserlich-Königlichen Hof-Und Staatsdruckerei, 1881.

Colecții de documente:

Colecțiunea legilor din anul 1883, Edițiunea Ministerului reg. ung. de interne, Budapesta, 1883.

Colecțiunea legilor din anul 1886, Edițiunea Ministerului reg. ung. de interne, Fasciculul I (I-VII), Budapesta, 1886.

Colectiunea legilor din anul 1888, fascicolul I (I-VI), Ediția Ministerului reg. ung. de interne, Budapesta 1888.

Colectiunea legilor din anul 1890, Ediția Ministerului reg. ung. de interne, Budapesta, 1890.

Colecțiunea legilor din anul 1898, Ed. Ministerului de Interne Ungar, fascicolul I-XXXII, Budapesta, 1898.

Magazinul Legilor Statului pe anul 1900, Ed. Ministerului ung. reg. de Interne, fascicol I (I-XXII), Budapesta, 1900.

Országgyűlési Törveèny-Czikkek, Budapesta, 1876.

Traducțiunea autentică a legilor din anul 1907, Ed. Ministerului reg. ung. de Interne, I-LXI, Budapesta, 1907.

Traducțiunea autentică a legilor din anul 1908, Ed. Ministerului reg. ung. de Interne, I-LVIII, Budapesta, 1908.

Şematisme:

Hof-Und-Staats –Handbuch Der Österreichisch Ungarischen Monarchie Für 1884.

Şematismul bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Transilvania pe anul 1884, în “Calendarul pe anul visect dela Christos 1884”.

Şematismul bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Transilvania pe anul 1885, în “Calendarul pe anul comun dela Christos 1885 întocmit după gradele și clima Ungariei și a României”.

Şematismul Bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Transilvania pe anul 1886, în “Calendarul pe anul comun dela Christos 1885 întocmit după gradele și clima Ungariei și a României”.

Şematismul bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Transilvania pe anul 1887, în “Calendarul pe anul comun dela Christos 1887”.

Şematismul bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Transilvania pe anul 1895, în “Calendarul pe anul comun dela Christos 1895, anul al patruzeci și patruilea”.

Şematismul bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Transilvania pe anul 1896, în “Calendarul pe anul visect dela Christos 1896”.

Şematismul bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Transilvania pe anul 1897, în “Calendarul pe anul comun dela Christos 1897”.

Şematismul bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Transilvania pe anul 1899, în “Calendarul pe anul comun dela Christos 1899”.

Şematismul veneratului Cler al Arhidiecezei Mitropolitane Greco-Catolice al Alba Iuliei și Făgăraşului pe anul 1880, Blaj.

Şematismul veneratului Cler al Arhidiecezei Mitropolitane Greco-Catolice al Alba Iuliei și Făgăraşului pe anul 1890, Blaj.

Dicționare și Enciclopedii:

Diaconovich, Constantin, *Enciclopedia română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociației Transilvane pentru literatura și cultura poporului român*, Editura și Tiparul lui W. Kraft, Sibiu, 1898-1904.

Mihailidie, Mihail, *Medici-scriitori și publiciști români. Dicționar bibliografic cu un Compediu în limba franceză*, Ed. Viața Medicală Românească, București, 2003.

Predescu, Lucian, *Enciclopedia Românească. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*. Ediție anastatică. Ed. Saeculum, Ed. Vestale, București, 1991.

Șerban, Ioan I; Giurgiu, Dorin; Mircea, Ionela; Josan, Nicolae, *1918-85 de ani- 2003. Dicționarul personalităților Unirii*, Ed. Altip, Alba Iulia, 2003.

Țarălungă, Ecaterina, *Enciclopedia identității românești. Personalități*, Ed. Litera, București, 2011.

Bibliografie generală și specială:

Ackerknecht, Erwin H., *A Short History of Medicine*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1982.

Alberth, John, *Plagues in World History*, Rowman and Littlefield Publishing Group, 1963.

Altman, Nathaniel, *Springs. The ultimate Guide to taking the waters. From hidden springs to the world's greatest spas*, Healing Ants Press, Rochester, 2000.

Ancușa, Mircea; Ciobanu, Virgil, *Pagini de istorie a medicinei din Banatul Timișan*, Ed. Solness, Timișoara, 2004.

Balog, Iosif Marin, *Dilemele modernizării. Economie și societate în Transilvania 1850-1875*, International Book Access, 2007.

Bălțeanu, Dorin, *Hercule-arc peste timp 1896-2006*, Ed. Info, Craiova, 2007.

Berend, Ivan T., *An Economic History of Nineteenth-Century Europe. Diversity and Industrialization*, Cambridge University Press, New York, 2013.

Idem, *History Derailed: Central and Eastern Europe in the Long Nineteenth Century*, University of California Press, London, 2003.

Berényi, Maria, *Cultura românească la Budapesta în secolul al XIX-lea*, Cluj Napoca, 2000, (teză de doctorat).

Berindei, Dan, *Cultura națională română modernă*, Ed. Eminescu, București, 1986.

Bologa Valeriu L., *Contribuțiuni la istoria medicinei din Ardeal*, Institutul de Arte Grafice “Ardealul” Cluj, 1927.

Idem, *Din istoria sifilisului*, Cluj, 1931.

Idem, *Începuturile medicinei științifice românești*, Ed. Ardealul, Cluj, 1930.

Bologa, Valeriu L. (coord.), *Contribuții la istoria medicinei în R.P.R.*, Ed. Medicală, București, 1955.

Bologa, Valeriu L.; Brătescu, George; Duțescu, Bogdan; Milcu Ștefan M., (coord), “Istoria Medicinei Românești”, Ed. Medicală, București, 1972.

Bolovan, Ioan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2000.

Idem, *Transilvania în epocile modernă și contemporană: studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, 2002.

Bolovan, Ioan; Pădurean Corneliu (coord.), *Populație și societate: studii de demografie istorică a Transilvaniei (secolele XVIII-XX)*, Presa Universitară Clujeană, 2003.

Bolovan, Sorina Paula, *Transylvania in the modern era: demographic aspects*, Institutul Cultural Român, Cluj Napoca, 2003.

Botezan, Ioana, *Ioan Micu Moldovan. Corespondență privată. Volumul II*, Catalog, Cluj Napoca, 1993.

Brătescu, George (coord.), *Apărarea sănătății ieri și azi. Studii, note și documente*”, Ed. Medicală, București, 1984.

Idem, *Din istoria luptei antiepidemice din România. Studii și note*, Ed. Medicală, București, 1972.

Idem, *Momente din trecutul medicinei. Studii, note și documente*, Ed. Medicală, București, 1983.

Idem, *Trecut și viitor în medicină. Studii și note*, Ed. Medicală, București, 1981.

Brătescu, George; Cernovodeanu, Paul, *Biciul holerei pe pământ românesc. O calamitate a vremurilor moderne*, Editura Academiei Române, București, 2002.

Buta, Mircea Gelu; Onofreiu Adrian (coord.), *Bistrița Bârgăului. Contribuții documentare*, Ed. Eikon, Cluj Napoca, 2010.

Bynum, William F., *Science and the Practice of Medicine in the Nineteenth Century*, Cambridge University Press, 1994.

Ciupe, Maria Simona; Muntean, Mircea Ovidiu, *Incursiuni în istoria medicinei veterinare*, Ed. Academia Pres, Cluj Napoca, 2010.

Costa-Font, Joan; Greer, Scott L., (ed.), *Federalism and Decentralization in European Health and Social Care*, Palgrave Macmillan, 2013.

Crașoveanu, Mariana, *Băile Herculane-Monografie*, Ed. Irco, Drobeta Turnu Severin, 2008.

Crăiniceanu, George, *Literatura medicală românească, Biografii și Bibliografie*. Edițiunea Academiei Române, București, 1907.

Dehner, George, *Influenza. A Century of Science and Public Health Response*, University of Pittsburgh Press, 2010.

Dubois René; Dubois, Jean, *Tuberculosis, Man and Society. The White Plague*, Rutgers University Press, New York, 1996.

Finer, Kim R., *Tuberculosis*, Chelsea House Books, New York, 1956.

Fleming, Mary Louise; Parker, Elisabeth, *Introduction to Public Health*, Churchill Livingstone, Elsevier, 2009.

Florea, Marin, *Facultatea de Medicină, Școala Medicală Clujeană și Spitalele din Cluj (1500-1990). Scurt istoric*, Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2004.

Idem, *Școala de farmacie clujeană (1500-2000)*, Cluj Napoca, Ed. Medicală Universitară Iuliu Hațieganu, 2004.

Idem, *Medicii și Marea Unire*, Ed. Tipomur, Târgu-Mures, 1993.

Foucault, Michael, *Biopolitică și medicină socială*, Idea Design@Print, Cluj Napoca, 2003.

Frioux, Stéphane; Fournier, Patrick; Chauveau, Sophie, *Hygiène et santé en Europe. De la fin du XVIIIe siècle aux lendemains de la Première Guerre mondiale*, Sedes, 2011, pp. 159-160.

Furgan, Adam, *Epidemics and Society. Smallpox*, Rosen Publishing Group, New York, 2011.

Glodariu, Eugenia, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia Habsburgică 1861-1918*, Ministerul Culturii, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Bibliotecha Musei Napocensis, XVII, Cluj Napoca, 1998.

Golub, Edward S., *The Limits of Medicine. How Science Shapes Our Hope for Cure*, University of Chicago Press, 1997.

Gräf, Rudolf, *Contribuții la istoria industrială a Banatului Montan. StEG, Factor de modernizare(1855-1920)*, Presa Universitară Clujeană, 2011.

Grămadă, Ion, *Societatea academică literară "România Jună" din Viena (1871-194)*. *Monografie istorică*, Tipografia Concordia, Arad, 1912.

Hamlin, Cristopher, *Cholera-The Biography*, Oxford University Press, Oxford, 1951.

Hopkins, Donald R., *The Greatest Killer. Smallpox in history*, The University of Chicago Press, Chicago, 2002.

Ionescu, Cristina, *Istoria Medicinii*, Ed. Pim, Iași, 2002.

Jelavich, Barbara, *Modern Austria, Empire and Republic 1800-1986*, Cambridge University Press, 1987.

Karady, Victor; Nastasă, Lucian, *The University of Kolossvár, Cluj and the Students of the Medical Faculty (1872-198)*, Central European University, Ethnocultural Diversity Resource Center, Budapest/Cluj, 2004.

Kaser, Michael, *Health Care in the Soviet Union and Eastern Europe*, Lowe@Brydone Printers Limited, Thetford-Norfolk, 1976.

La Berge, Ann F., *Mission and Method. The Early Nineteenth Century French Public Health Movement*, Cambridge University Press, 1992.

La Hongrie Charitable. L'assistance publique et les hôpitaux en Hongrie, XVI. Congrès international de médecine, Budapest, 1909.

Ladurner, Joy; Genger, Marlene; Hooland, Walter W.; Mossialos, Elias; Merkur, Sherry; Stewart, Susie Irwin; Rachel, Soffried J rgen (ed.), *Public Health in Austria. An Analysis of the Status of Public Health*, Observatory Studies Series, Nr. 24, Copenhaga, 2011.

Maiorescu, Titu, *Critice*, Editura pentru literatură, București, 1967.

Malița, Liviu, *Eu scriitorul. Condiția omului de litere din Ardeal între cele două războaie mondiale*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj Napoca, 1997.

Marian, Felix, *Medici și farmaciști din Maramureș: mic dicționar*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 2006.

Nastasă, Lucian, *Itinerarii spre lumea savantă: tinerii din spațiul românesc la studii în străinătate (1864-1944)*, Ed. Limes, Cluj Napoca, 2006.

Nicoară, Toader, *Sentimentul de insecuritatea în societatea românească la începutul timpurilor moderne: 1600-1830*, Ed. Accent, Cluj Napoca, 2006.

Offner Robert-Hansgeorg von Killyen, *A bécsi Orvos-Sebészeti József-Akadémia (Josephinum) magyarorszáry növendékei és diákjai 1775-1874/ Ungarländische Zöglinge und Studenten der Wiener medizinisch-Chirurgischen Josephs-Akademie (Josephinum) 1775-1874*, Magyarországi Diákok Egyetemjárása az Újkorban 18, Budapest, 2013.

Pamfil, Matei, *„Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” (Astra) și rolul ei în cultura națională (1861-1950)*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1986.

Pascu, Ștefan; Pervain, Iosif, (coord.), *George Bariț și contemporanii săi. Corespondență primită de la Pavel Vasici, Alexandru Roman, Atanasie Șandor. Studii și documente*, vol II, Ed. Minerva, București, 1975.

Paveleanu, Teodor D., *Istoria farmaciilor din Transilvania, Brașov, Sibiu, împrejurimi și Bistrița Năsăud*, Ed. Tipocart, Brașov, 1995, vol I-II.

Păcurariu, Mircea, *Cărturari sibieni de altădată*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 2002.

Pădurean, Corneliu, *Populația comitatului Arad în secolul al XIX-lea*, Ed. Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2003.

Idem, *Studii de demografie istorică (secolele XVII-XXI)*, Gutenberg Univers, Arad, 2010.

Peters, Stephen True, *Cholera. Curse of the Nineteenth Century*, Marshall Cavendish Corporation, New York, 2003.

Ploeșteanu, Grigore, *Pavel Vasici. Viața și opera*, Târgu Mureș, 2008.

Porter, Dorothy (ed.), *The History of Public Health and the Modern State*, Clio medica. 26, The Wellcome Series in the History of Medicine, Edition Rodopi B.V., Amsterdam-Atlanta, 1994.

Postolache, Aide Ferat, *Istoria medicinei veterinare. Una sanitas, Una Medicina*, Ed. Ion Ionescu de la Brad, Iași, 2003.

Pușcariu, Sextil, *Brașovul de altădată*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1977.

Rogozea, Liliana, *Personalități ale medicinei românești*, Editura Universității Transilvania, Brașov, 2006.

Romoșan, Ioan; Szucsik, Iosif, A.; Drăgulescu, Iosif Șt., *Istoria asigurărilor de sănătate în Banat*, Ed. Solness, Timișoara, 2000.

Rosen, George, *A history of Public Health, introduction by Elisabeth Fee*, John Hopkins University Press, New York, 1993.

Rosenberg, Charles E.; Golden, Janet (ed.), *Framing Studies in Cultural History Disease*, Rutgers, The State University, 1992.

Roșca, Eusebiu, *Monografia Institutului Seminarial Teologic Pedagogic Andreian al Arhidiecezei greco-orientale române din Transilvania*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1911.

Rotar, Marius, *Moartea în Transilvania în secolul al XIX-lea*, vol 1-2, Ed. Accent, Cluj Napoca, 2006.

Santaj, Augustin, *Contribuțiuni la istoricul practicei și învățământului moșitului în Transilvania*, Teză pentru doctorat în medicină și chirurgie, Facultatea de Medicină și Farmacie Cluj, 1927.

Schenider, Mary-Jane, *Introduction to Public Health*, Jones and Barlett Learnig, Burlington, 2014 (4th ed).

Sechel, Daniela Teodora, *Healthcare policy and the social discipline promoted by the habsburgs in Transylvania (1740-1830)*, Teză de doctorat, Cluj Napoca, 2008.

Sigmirean, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2000.

Sigmirean, Cornel; Pavel, Aurel, *Fundația Gojdu 1871-2001*, Ed. Universității Petru Maior, Târgu –Mures, 2002.

Sturza, Marius, *Istoricul scurt al balneologiei și fizioterapiei și importanța studiului lor în România. Lecție inaugurală*, extras din Clujul Medical, 1932, Nr. 1-2, februarie, Tipografia Transilvania.

Idem, *Medicul Ioan Hozan, un precursor*, Arad, 1996.

Șuta, Alina Ioana; Tămaș, Oana Mihaela; Ciupală, Alin; Bărbulescu, Constantin; Popovici, Vlad (coord.), *Legislația sanitară în România modernă (1874-1910)*, Presa Universitară Clujeană, 2009.

Șuta-Bogătean, Alina Ioana, *Habitat și alimentație în societatea românească din Transilvania de la Revoluția Pașoptistă la Marea Unire din 1918*, Argonaut, Cluj Napoca, 2012.

Szögi, László, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa secolele XVI-XX*, Ed. Universității “Petru Maior”, Târgu-Mureș, 2011.

Ureche, Lazăr, *Fondurile grănicerești nășăudene (1851-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2001.

Ursan, Iosif, *Contribuții la istoricul variolizării și vaccinării în teritoriile locuite de români*, Teză pentru doctorat în medicină și chirurgie, Helikon, Institutul de Arte Grafice, Cluj, 1928.

Ursoniu, Sorin, *Istoria Medicinii Universale*, Ed. de Vest, Timișoara, 2000.

Ursu, Nicolae A., *Formarea terminologiei românești*, Ed. Științifică, București, 1962.

Vesa, Pavel, *Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)*, Ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2013.

Vlad, Gheorghe V.; Racovițan, Mihai, *Spitalul Militar Sibiu-260 de ani de atestare documentară și 140 de ani de medicină militară modernă*, Ed. Tipotrib, Sibiu, 1999.

Vlad, Ioan, *Brașovul și Marea Unire*, Ed. Dacia Europa Nova, Brașov, 1996.

Idem, *Cărturarii brașoveni pentru România Mare*, Ed. Academiei Aviației și Apărării Antiaeriene Henri Coandă Brașov, 1999.

Voiculescu, Marin, *Boli infecțioase. Clinică și epidemiologie*, Ediția a III-a, Editura Medicală, București, 1981.

Woodward, John, Richards, David (ed.), *Health Care and Popular Medicine in Nineteenth Century England*, Croom Helm Ltd. Londra, 1977.

Carte de secol XIX:

Adorian, Eugen, *Băile de la Zizin (Zaizon)*, Tipografia Andrei Mureșanu, Brașov, 1904.

Alexescu, Ion, *Prophylaxia variloei. Vaccinațiunea și revaccinațiunea obligatorie. Studiul cestiunei la noi și în alte țări. Teză pentru doctorat în medicină și chirurgie*, Tipografia Curții Regale, București, 1898.

Austed, D.T., *A short trip în Hungary and Transylvania in the spring of 1862*, London, W. H. Allen@ Co., 1862.

Bekesy, Gèza, *Les Hôpitaux et les Maisons de santé de la Hongrie*, Budapeste, 1900.

Boner, Charles, *Transylvania, its products and its people*, London, Longsman, 1865.

Chiffa, Victor, *Profesorul Dimitrie Nedelcu (1811-1882), cel dintâi profesor stomatolog ungar de origine română*. Teză pentru doctorat în medicină și chirurgie, Institutul de Arte Grafice “Ardealul”, Cluj, 1929.

Chitul, Iulian, *Boalele lipicioase. Două prelegeri pentru popor*, Biblioteca Poporală, Sibiu, 1914.

Collinson, Alfred, *Smallpox and Vaccination. Historically and Medicaly Considered. An Inquiring into the Causes of the Recent Increase of Smallpox and the Means of Its Prevention*, Hatchard, London, 1860.

Denison Slade, Daniel, *Diphtheria; its nature and treatment with an account of the history of its prevalence in various countries*, Blanchard and Lea, Philadelphia, 1861.

Dobrescu, Aurel, *Cum să trăim? Povește doctorești pentru trebuințele zilnice, scrise pe înțelesul tuturor*, Cartea I (despre mâncare, băutură), Editura Asociațiunii (carte editată sub egida Bibliotecii populare a Asociațiunii), Sibiu, 1912.

Elefterescu, Emil, *Igiena poporală*, Proprietatea și Editura Redacțiunii Foaia Diecezană din Caransebeș, Caransebeș, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1891.

Guy, John, *Twenty years around the world*, Carleton Publisher, New York, 1862.

Headlam Greenhow, Edward, *On Diphtheria*, Bailliere Brothers, New York, 1861.

Istoria școlilor central române greco-orientale din Brașov scrisă din incidentul jubileului de 50 de ani al gimnaziului Andrei Bârseanu, Tiografia Ciurcu, Brașov, 1902.

La Hongrie Charitable. L'assistance publique et les hôpitaux en Hongrie, XVI. Congrès international de médecine, Budapest, 1909.

Kohl, John H., *Austria, Vienna, Prague, Hungary, Bohemia, and the Danube; Galicia, Styria, Moravia, Bukovina and the Military Frontiere*, London, Chapman and Hall, 1843.

Lee, Edwin, *The baths of France, Central Germany and Switzerland*, John Curchill, London, 1854.

Noul călăuz al streinului prin Brașov și Regiunea Dimprejur, precum și prin băile transilvane: Zizin, Elopatak, Malnaș, Tușnad, Covasna și Borsec de Comitetul Oficial de Informațiune pentru Streini, Brașov, 1891.

Patterson, Arthur J., *The Magyars: their Country and Institutions*, vol II, Smith, Elder&Co., London, 1869.

Stoica, Simion, *Dietetica poporală cu deosebită considerațiune la modul de viețuire al țaranului român*, Brașov, 1897.

The Danube. By brother peregrine, în “Fraser’s Magazine for Town and Country”, Nr. CXXVII, July, 1840, vol. XXII, pp. 560-573.

Vasici, Pavel, *Catehismul antropologic întocmit pentru poporul românesc și școalele populare elementari*, Timișoara, Tipografia lui Ernest Steger, 1870.

Idem, *Catehismul sănătății (Igiena/Dietetica) întocmit pentru poporul românesc și școalele populare elementari*, Timișoara, Tipografia lui Ernest Steger, 1870.

Idem, *Dietetica sau învățătura a păstra întreaga sănătate, a domoli boalele, a se feri de primejdia morții și a se mântui dintrânsa, Pesta*, Tipografia Universității Ungurești, 1831.

Vuia, George, *Higiena poporală cu privire la săteanul român. Învățături practice pentru preoți, învățători, seminarii, școli normale, licee și pentru toți cei care țin la sănătatea poporului de la țară*, Arad, 1884.

Wertheimer, M., *Lumina și Adeverul. Preservativul în contra maladiilor veneriene în paralel cu vaccinațiunea ca preservativul în contra variolei*, Tipografia Hajoetz, București, 1879.

Studii și articole:

Banciu, Axente, *Din scrisorile Doctorului Pavel Vasici către Iacob Mureșianu*, în “Țara Bârsei”, an X, 1938, Nr. 4-6, iulie-decembrie, pp. 434-447.

Idem, *Dr. Gheorghe Baiulescu*, în “Țara Bârsei”, anul VII, mai-iunie, 1935, pp. 265-276.

Berényi, Maria, *Medici și farmaciști români la Budapesta în secolul al XIX-lea*, în “Simpozion. Comunicările celui de al XVII-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria, Giula, 29-30 noiembrie 2008, Giula, 2009”, publicație a Institutului de Cercetări ale Românilor din Ungaria, pp. 31-74.

Idem, *Societatea "Petru Maior" din Budapesta (1862-1918)*, în "Intelectualii și societatea modernă. Repere central europene", coord. Cornel Sigmirean, Ed. Universității Petru Maior, Tg-Mureș, 2007, pp. 370-400.

Boia, Stelian Ioan, *Constituirea și organizarea fundației Emanui Gozdu (1870-1952)*, în "Studia Universitatis <<Vasile Goldiș>>", Arad, 8, 1998, pp. 163-196.

Bologa, Emil I.; Suci, Ștefan, *Primii medici și introducerea învățământului igienei la "Școalele Naționale Centrale Române" din Brașov*, în "Cumidava", IV, 1970, Brașov, pp. 505-517.

Bologa, Valeriu L., *Ajutorul românilor ardeleni pentru răniții războiului de independență*, în "Transilvania", an 72, 1941, iulie-august, Nr. 5-6, pp. 390-408.

Idem, *Ardelenii și începuturile medicinei românești*, în "Transilvania", an 73, 1942, Nr. 7-8, pp. 558-566.

Idem, *Brașovul, vechi centru medical românesc*, în "Fraților Alexandru și Ion I. Lăpedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani", Imprimeria Națională, București, 1936, pp. 37-58.

Idem, *Câteva precizări biografice pentru istoria medicinei românești (doctorul Ioan Nicolide de Pindo; doctorul Constantin Pomuțiu)*, în "Anuarul Institutului de Istorie Națională", Sibiu, 1944, vol IX, pp. 422-429.

Idem, *Contribuția Transilvaniei și Banatului la începuturile medicinei științifice românești*, în "Buletinul Institutului de Științe al României", 1940, Nr. 6, pp. 86-91.

Idem, *Dr. Gh. Crăiniceanu, istoriograf al medicinei românești*, în "Revista istorică", 1927, Nr. 1-3, ianuarie-martie, pp. 19-21.

Idem, *Cu prilejul împlinirii a zece ani de la moartea doctorului S. N. Ciurcu*, în "Societatea de Măine". Revistă săptămânală pentru probleme sociale și economice", an IV, Nr. 44, 6 noiembrie, 1927, pp. 509-510.

Idem, *Necrolog Gh. Crăiniceanu (1853-1926)*, în "Clujul Medical", an VII, 1926, Nr. 11-12, noiembrie-decembrie, pp. 513-515.

Idem, *Pentru o justă încadrare a medicilor români ardeleni și bănățeni în istoria vieții noastre medicale, înainte de Unire*, în “Studii și cercetări de Medicină”, Cluj, an VIII, 1957, Nr.3-4, iulie-decembrie, pp. 441-455.

Idem, *Un medic român ardelean. Profesorul Marius Sturza*, în “Transilvania. Revista lunară de cultură. Organ al Asociațiunii pentru literatură română și cultura poporului român”, Anul 73, 1942, Nr. 1, pp. 37-58.

Idem, *Victor Babeș, energie românească*, în “Transilvania”, an LXXIII, 1942, Nr. 4, mai, pp. 352-361.

Bozac, Emil, Marta Buteanu (1888-1918), o doctoriță româncă din Transilvania, în “Trecut și viitor în medicină...”, pp. 465-479.

Brazdă, Alfred; Brazdă, Ioan, *Câteva date din trecutul instituțiilor spitalicești ale orașului Lugoj*, în “Spitale vechi și noi...”, pp. 219-225.

Bureacă, Ion, *Medicul Dr. Titu Pop- Mare patriot român*, în “Plaiuri nășăudene și bistrițene. Rodna la 750 de ani de atestare documentară (1235-1985)”, Partea a II-a, coord. Plaianu Clemente, Marțian Ieronim, Cluj Napoca, 12/1985, pp. 341-342.

Dare de seamă despre ședința solemnă ținută în memoria lui Dr. Nicolae Popoviciu, în ziua de 25 septembrie, 1926, în “Viața Medicală”, an II, 1926, Nr. 11, noiembrie, pp. 596-598.

Gămănescu, Ștefan, *Epidemia de holeră din 1873 în Banat și Transilvania*, în “Apărarea sănătății ieri și azi...”, pp. 275-281.

Idem, *Pagini de istoria farmaciei din județul Caraș-Severin*, în “Studii și comunicări de etnografie-istorie”, Caransebeș, 1979, 3, pp. 346-347.

Gămănescu, Ștefan; Horvath, Alexandru, *Contribuții la istoricul asistenței spitalicești în orașul Caransebeș*, în “Spitale vechi și noi...”, pp. 329-332.

Ghițan, Teodor, *Chirurgul și veterinarul Simion Stoica*, în “Plaiuri nășăudene și bistrițene. Rodna la 750 de ani de atestare documentară (1235-1985)”, Partea a II-a, coord. Plaianu Clemente, Marțian, Ieronim, Cluj Napoca, 12/1985, pp. 343-346.

Idem, *Medicul Simion Stoica din Abrud*, în “Țara Moților. Studii, articole și comunicări”, coord. Fulea Romulus, Societatea de Științe Istorice, Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, Filiala Alba Iulia, Sub-filiala Abrud-Câmpeni, Abrud, 1974, pp. 152-158.

Ghițan, Teodor; Simionescu, Constantin; Culcer, Alexandru, *Un popularizator al Mediciniei, Veterinarii și Darwinismului în Transilvania: Simion Stoica (1846-1912)*, în “Clujul Medical”, anul XXXVI, 1964, Nr. 1, pp. 129-135.

Ghițan, Teodor; Ovidiu Filipoiu, *Organziarea sanitară a districtului autonom românesc al Năsăudului între anii 1861-1876*, în “Momente din trecutul medicinei...”, pp. 411-415.

Glăvan, Ion, *Oculistul DR. Gheorghe Crăiniceanu*, în “Clujul Medical”, an VIII, 1927, Nr. 9, pp. 403-406.

Iszák, Samuel, *Farmacisti români din Transilvania și Banat*, în “Acta Musei Napocensis”, XIX, 1982, Muzeul de Istorie al Transilvaniei, pp. 463-473.

Iszák, Sámuel; Spielmann, József; Huttman, Arnold, *Medicina în Transilvania și Banat între anii 1848-1918*, în “Istoria Mediciniei Românești”, pp. 275-288.

Herseni, Traian, *Începuturile psihologiei românești și Antropologia lui Pavel Vasici-Ungureanu*, în “Revista de psihologie”, Institutul de Psihologie, Academia Republicii Populare România, an VI, 1960, nr. 1, pp. 119-125.

Hygiene as an academic discipline at Austrian universities: a survey on the occasion of the 120th anniversary of the institute of hygiene in Graz, Nöse J. R., Universitat Graz, în “Central European Public Health”, 2005, 13 (1), pp. 6-10.

Iugulescu, Constantin, *Nicolae I. Angelescu și contribuția sa la istoriografia farmaciei românești*, în “Momente din trecutul medicinei...”, pp. 575-581.

Jiga, T. C., *Vaccinările antivariolice în Țara Bârsei la începutul secolului al XIX-lea (1800-1836)* în, “Revista Medicală,” an XX, 1974, nr. 1, ianuarie-martie, pp. 109-113.

Lázár, Carola, *Inițiative privind organizarea asistenței spitalicești de oftalmologie din Transilvania*, în “Spitale vechi și noi...”, pp. 193-195.

Lenghel, Alexandru, *Date nouă pentru istoria variolei, variolizării și vaccinării în Ardeal*, în “Clujul Medical”, an XIV, 1933, Nr. 3, 1 martie, p. 155.

Idem, *Un medic român din Nordul Ardealului. Doctorul Ioan Colceriu-Corăbianu*, în “Clujul Medical”, an VIII, Nr. 3-4, martie-aprilie, 1927, pp. 107-111.

Lupaș, Ioan, *Profesorul Dr. Ilie Beu*, în “Revista Teologică”, 1947, an XXXVII, nr. 7-10, iulie-octombrie, pp. 338-342.

Manoliu, Vaisle, *Contribuția Transilvaniei și a Banatului la alinarea suferințelor răniților din Războiul pentru Independență*, în “Contribuții la istoria medicinei în R.P.R”, pp. 275-284.

Mărcuș, Lucia; Asanache, Gherorge, *Gh. Crăiniceanu și limbajul medical românesc*, în “Momente din trecutul medicinei...”, pp. 565-571.

Miclăuș, R.; Rogozea, Liliana; Sechel, G.; Fleancu, A.; Cristea, L.; Baritz, M., “*Medical Hydrotherapy*” of George Baiulescu-an historical perspective, în “Bulletin of the Transilvania University of Brașov”, vol 6 (51)-2009, Series 6: Medical Sciences, Supplement- Proceeding of the IVth Balkan Congress of History of Medicine, pp. 178-180.

Monor Popoviciu, Alma *Activitatea științifică și lucrările profesorului Dr. Gheorghe Bilașko*, în “Clujul Medical”, an VIII, 1927, Nr. 3-4, martie-aprilie, pp. 97-100.

Mureșanu, Silvestru Leontin, Boca, Pompei *Oameni de seamă din Rodna*, în “Plaiuri nășăudene...”, partea I, pp. 220-251.

Negru, Ioan, *Ciuma și carantinele comentate de dr. Pavel Vasici în 1847*, în “Munca sanitară. Revistă a societății de cadre medii”, vol XVII, 1969, nr. 1, pp. 46-51.

Idem, *Cum vedea doctorul Pavel Vasici carantinele în 1847*, în “Din istoria luptei antiepidemice..”, 1972, pp. 315-323.

Idem, *O latură importantă mai puțin cunoscută din activitatea culturală a doctorului Pavel Vasici*, în “Mitropolia Banatului”, Ed. Mitropoliei Banatului anul XIX, 1969, 7-9, pp. 516-523.

Idem, *Prima revistă medicală românească din Transilvania (1876-1880) scrisă de doctorul Pavel Vasici*, în “Timișoara Medicală”, tom XIV, 1969, nr. 1-2, iunie-iulie, pp. 175-181.

Idem, *Vechi legături medicale între Brașov și Țara Românească*, în “Momente din trecutul medicinei...”, pp. 137-143.

Pop, Emil, *Cuvinte comemorative despre un medic progresist român: Dr. Pavel Vasici* în “Istoria medicinei. Studii și cercetări”, Ed. Medicală, București, 1957.

Idem, *Doctorul Pavel Vasici*, în “Contribuții la Istoria Medicinei în Republica Populară România”, pp. 327-355.

Onojescu, Alexandru, *A Transylvanian physician an politician: dr. Nicolae Stoia (1830-1879)*, în “Clujul Medical”, vol 85. Nr. 2, 2012, pp. 273-274.

Reiner, Alfred, *Medici români la Viena (până în anul 1918)*, în “Momente din trecutul medicinei. Studii, note și documente” (coord. G. Brătescu), București, 1983, pp. 511-519.

Sigmirean, Cornel, *Intellectualitatea transilvăneană și mediile de contact cu cultura europeană*, în “Intellectualii și societatea modernă...”, pp. 282-291.

Simionescu, Constantin *O publicație necunoscută din anul 1804 despre popularizarea vaccinării antivariolice în Transilvania*, în “Din istoria luptei antiepidemice...”, pp. 183-186.

Simon, Zolt, *Studentii transilvăneni la instituturile de învățământ superior din Viena între 1890 și 1918*, în “Intellectualii și societatea modernă...”, pp. 258-281.

Spielmann, Iosif, *Din istoricul primului spital public din Transilvania-Spitalul obștesc din Târgu Mureș*, în “Spitale vechi și noi...”, pp. 133-139.

Stavarache, Dumitru, *Mărturii din Arhive Mureșene, cu privire la Hilarie Mitrea-medic, naturalist și etnograf (1842-1904)*, în “Profesioniștii Noștri. Liviu Boar la 60 de ani”, coord. Dr. Ioan Lăcătușu, Ed. Eurocarpatica, Sfântul Gheorghe, 2011, pp. 285-299.

Stănciulescu Bîrda, Alexandru, *Câteva documente din secolul XIX privind contribuția preoțimii bănățene la lupta contra epidemiei de variolă*, în “Altarul Banatului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei, Caransebeșului și a Episcopiei Aradului”, An I (40), septembrie-octombrie 1990, nr. 9-10, pp. 110-115.

Stitzl, Iosif, *Contribuții la viața și activitatea d-rului Pavel Vasici*, în “Revista medicală”, an V, 1959, Nr. 2, aprilie-iunie, pp. 215-220.

Talău, Gheorghe, *Istoria spitalului de psihiatrie Dr. Gh. Preda Sibiu*, în “Hermeneutica Historiae et Philosophiae Technicae”. Lucrările sesiunii de comunicări Crifst, Brașov, 2003, pp. 127-136.

Ungureanu, Ion; Georgescu-Tulcea, Radu; Georgescu-Tulcea, Nicolae, *Din istoricul asistenței medico-sociale a mamei și copilului în județul Tulcea (1878-1916)*, în “Apărarea sănătății ieri și azi...”, pp. 291-295.

Ureche, Lazăr, *Bursierii fondurilor grănicerești în perioada existenței districtului Năsăudului (1861-1876)*, în “Marisia. Studii și materiale. Arheologie. Istorie. Etnografie”, Târgu Mureș, Muzeul Județean Mureș, vol IX, 1979, pp. 269-285.

Periodice:

Albina, Viena- 1873.

Albina Carpaților, Sibiu- 1877, 1878, 1880.

Amicul familiei, Foaie pentru toate trebuințele sociale, Cluj- 1880, 1885, 1888.

Amvonul. Foaia bisericească pentru elaborate din sfera elocinței sacre, Oradea- 1868.

Biserica și Școala. Foaie bisericească, scolastică, literară și economică, Arad- 1878, 1879, 1882, 1883, 1890, 1892, 1900, 1901.

Calendarul Calicului, Sibiu- 1897.

Calendarul Unirii, Blaj- 1896, 1898, 1899.

Cărțile săteanului român, scriere periodică pentru trebuințele poporului, Gherla- 1878, 1879.

Familia, Foaie enciclopedică și cu ilustrațiuni, Pesta-Oradea - 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899, 1900.

Federațiunea, ziar politic, literar, comercial și economic, Pesta - 1872, 1873.

Foaia bisericească și scolastică; organ al provinciei mitropolitane greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj- 1884, 1886, 1887, 1888.

Foaia Diecezană, Organ al Eparhiei gr.or. rom. a Caransebeșului - 1886, 1889, 1890, 1891, 1894, 1895.

Foaia ilustrată pentru petrecere și pentru popularizarea de cunoștințe literare și științifice- 1891.

Foaia Poporului, Sibiu- 1889, 1893, 1896, 1897, 1898.

Gazeta Transilvaniei- 1872, 1873, 1880, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1889, 1891, 1892, 1893, 1896, 1898, 1899.

Gura satului, Pesta-Arad-1880.

Gutinel, ziar social, literar și economic, Baia Mare - 1889, 1890.

Higiena și Școala, Foaia pentru Sănătate, Educațiune și Instrucțiune (intitulată la puțin timp după apariție *Higiena și Școala, Foaia pentru Sănătate, Morbi, Educațiune și Instrucțiune*), Timișoara, Gherla- 1876-1881.

Minerva, ziar beletristic și de distracțiune, Bistrița - 1891, 1892, 1894.

Observatorul, ziar politic, național-economic și literar, Sibiu - 1880, 1881, 1882, 1883, 1884.

Preotul Român- 1883, 1884, 1886.

Școala și Familia, foaia pentru creștere și învățământ, Brașov - 1887, 1888.

Școala Poporală, organ pedagogic didactic al reuniunii învățătorilor rom. gr. cat. din jurul Gherlei- 1893, 1894.

Școala practică, magazin de lecțiuni și materii pentru instrucțiunea primară, Năsăud - 1885.

Școala Română, foaia pedagogică și didactică pentru interesele institutelor de cultură și ale organelor acestora, Sibiu-Gherla- 1876, 1879.

Telegraful Român, foaie religioasă, Sibiu - 1871, 1873, 1874, 1875, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1889, 1892, 1893, 1895, 1896, 1900.

Transilvania. Revista lunară de cultură. Organ al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român - 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1881, 1882, 1886, 1890, 1891, 1896, 1899, 1900, 1902, 1909, 1912, 1941.

Unirea, foaie bisericească politică, Blaj- 1891, 1894, 1898, 1900.

Articole semnate în presă:

Baiulescu, Bartolomeu, *Dizertațiune depre stricăciunea vinarsului*, în "Transilvania", an V, 1872, Nr. 2, 15 noiembrie, pp. 258-262.

Barițiu, George, "Băile sau scaldele", în *Transilvania*, an XVII, 1886, Nr. 13-14, 1-15 iulie, p. 109.

Bârseanu, Andrei, *Biblioteca poporală a Asociațiunii*, în "Transilvania", an XXXII, 1901, Nr. VI-VII, iulie-august, pp. 181-190.

Beu, Ilie, *Despre pelagră (dizertație prezentată la adunarea de la Deva)*, în "Transilvania", an XXX, 1899, Nr. VIII, septembrie-octombrie, pp. 258-264.

Crăiniceanu, George, *Aforisme din igiena alimentară (după Degoix, Hygiene de la table, 1892, Paris)*, în "Familia", 1892, an XXVIII, 1892, Nr. 19, 10/22 mai, p. 22; vezi și *Familia*, 1892, an XXVIII, 1892, Nr. 21, 24 mai/5 iunie, p. 247; *Familia*, an XXVIII, 1892, Nr. 23, 7/19 iunie, p. 270.

- Idem, *Cultivarea corpului*, în "Familia", an XIX, 1883, Nr. 1, 2/14 ianuarie, p. 7.
- Idem, *Difteria*, în "Familia", an XXIII, 1887, 15/27 februarie, p. 80.
- Idem, *Epidemia de inflamare egiptică a ochilor*, în "Familia", an XXI, 1885, Nr. 22, 2/14 iunie, pp. 258-259.
- Idem, *Higienă. Apage tutun!*, în "Familia", an XXVI, 1890, Nr. 12, 26 martie/6 aprilie, p. 140.
- Idem, *La chestiunea holerei*, în "Familia", an XX, 1884, Nr. 27, 1/13 iulie, pp. 322-323.
- Idem, *Locuințele și veșmintele (din punct de vedere igienic)*, în "Familia", an XVIII, 1882, Nr. 52, 26 decembrie/7 ianuarie, p. 625.
- Idem, *Nutrirea copiilor mici (sugători)*, articol inspirat dintr-o broșură difuzată în cadrul celui de al X-lea Congres de Medicină de la Berlin, 1890, în "Familia", an XXVII, 1891, Nr. 29, 21 iulie, pp. 340-342.
- Danciu, Florian**, *Curățenia corpului*, în "Familia", an XXII, 1886, Nr. 44, 2/14 noiembrie, pp. 526-527.
- Dariu, Ioan**, *Higiena școlară sau Educația fizică a elevului în școală și în familie cu referință la sănătate. Studiu pedagogic-higienic*, în "Școala și Familia", an III, 1888, Nr. 8; 9, 1 (13) decembrie/1 (13) ianuarie, pp. 256-259.
- Dobrescu, Aurel**, *Medicina modernă*, în "Transilvania", an XL, 1909, Nr. 1, ianuarie-martie, pp. 44-47.
- Drăgescu, Ioachim C.**, *Băile de mare*, în "Familia", an XVI, 1880, Nr. 48, 30 iunie/11 iulie, pp. 309-310.
- Elefterescu, Emil**, *Câteva cuvinte despre băuturi*, în "Gazeta Transilvaniei", an LIX, 1896, Nr. 133, 16/28 iunie, pp. 4-5.
- Idem, *Câteva cuvinte despre febrile tifoide sau tifosul, ori în termeni populari lungoarea*, în "Școala poporală", an II, 1893, 14 septembrie, Nr. 2, pp. 23-25; articolul a fost publicat și în *Gazeta Transilvaniei*, an LIX, 1896, Nr. 227, 13/25 octombrie, p. 6.
- Idem, *Igienă. Câteva cuvinte despre variolă (bubatul sau vărsatul)*, în "Foaia diecezană", an V, 1890, Nr. 39, 30 septembrie/12 octombrie, pp. 3-4.
- Idem, *Higienă. Câteva cuvinte despre pelagră*, în "Foaia Diecezană", an V, 1890, Nr. 26, 1/13 iulie, pp. 1-2.

Idem, *Câteva cuvinte despre Pneumonie sau aprinderea de plămâni*, în “Școala poporală”, an II, 1893, Nr. 8, 26 octombrie, pp. 119-124; articol publicat și în *Gazeta Transilvaniei*, an LIX, 1896, Nr. 10, 14/26 ianuarie, p. 4 și *Gazeta Transilvaniei*, an LIX, 1896, Nr. 16, 21 ianuarie/2 februarie, p. 4.

Idem, *Câteva cuvinte despre scarlatină*, în “Școala poporală”, an I, 1893, Nr. 5, 4 mai, pp. 73-77.

Idem, *Hygienă. Despre alimentare*, în “Foaia Diecezană”, an V, 1890, Nr. 17, 29 aprilie/11 mai, p. 6-7; vezi și *Foaia diecezană*, an V, 1890, Nr. 18, 6/18 mai, p. 5; *Foaia Diecezană*, an X, 1895, Nr. 9, 26 februarie/ 10 martie, pp. 8-9; *Minerva*, an I, 1891, Nr. 10, 15/27 decembrie, p. 78.

Idem, *Despre băi (scaldă)*, în “Foaia Diecezană”, an VI, 1891, Nr. 8, 24 februarie/8 martie, pp. 4-6; articol publicat și în *Foaia ilustrată pentru petrecere și pentru popularizarea de cunoștințe literare și științifice*, an I, 1891, Nr. 5, 3/15 februarie, p. 39.

Idem, *Despre băuturi*, în “Foaia diecezană”, an X, 1895, Nr. 8, 19 februarie/ 3 martie, p. 5; vezi *Familia*, an XXXI, 1895, Nr. 33, 13/25 august, p. 391.

Idem, *Despre îmbrăcăminte și lux*, în “Gazeta Transilvaniei”, an LIX, 1896, Nr. 110, 19/31 mai, pp. 5-6.

Idem, *Despre phtisie (oftică)*, în “Școala poporală”, an II, 1893, Nr. 12, 23 noiembrie, pp. 181-184.

Idem, *Despre veghere și somn* (după Amicul familiei), în “Gazeta Transilvaniei”, an LIII, 1890, Nr. 45, 25 februarie/9 martie, p. 6.

Idem, *Higienă. Despre locuință*, în “Foaia Diecezană”, an V, 1890, Nr. 21, 27 mai/8 iunie, p. 7.

Idem, *Hygienă. Despre alimentare*, în “Minerva”, an I, 1891, 15/27 noiembrie, Nr. 8, pp. 61-62.

Idem, *Hygiena gurii. Despre îngrijirea dinților*, în “Minerva”, an II, 1892, Nr. 11, 1/13 ianuarie, pp. 6-7.

Idem, *Higiena bătrâneții*, în “Școala poporală”, 1894, an II, Nr. 36, 10 mai, pp. 565-567; vezi și *Școala poporală*, 1894, an II, Nr. 37, 17 mai, pp. 582-583.

Idem, *Higiena profesiunilor*, în “Școala poporală”, an II, 1894, Nr. 31, 5 aprilie, pp. 486-489.

Idem, *Învățăături morale și sfaturi igienice despre bătrânețe*, în “Gazeta Transilvaniei”, an LIX, 1896, Nr. 259, 24 noiembrie/6 decembrie, pp. 5-6.

Felix, Ioan, *Creșterea igienică a copiilor. Instrucțiuni populare pentru mame*, în “Observatorul”, an V, 1882, Nr. 21, 13/25 martie, p. 82.

Grigorescu, Gheorghe, *Alcoolicele și alimentațiunea*, în “Transilvania”, an XIII, 1882, Nr. 13-14, 1-15 iulie, p. 104.

Groza, Constantin, *Îmbrăcământul din punct de vedere igienic*, în “Familia”, an XIX, 1883, Nr. 40, 2/14 octombrie, pp. 481-482.

Manciulea, Ștefan, *Băile Hercunale văzute de Timotei Cipariu*, în “Transilvania”, an 72, 1941, septembrie, Nr. 7, pp. 503-506.

Moga, Ioan, *Alcoolul, Vinul, Berea*, în “Familia”, an XX, 1884, Nr. 15, 8/20 aprilie, Nr. 15, pp. 177-178.

Idem, *Alimentele omului. Alimentul animal*, în “Familia”, an XIX, 1883, Nr. 10, 6/18 martie, pp. 111-114.

Idem, *Alimentele omului. Legumele. Poamele. Supliment*, în “Familia”, an XIX, 1883, Nr. 24, 12/24 iunie, pp. 288-290.

Idem, *Alimentele omului. Leguminoasele. Cartofii*, în “Familia”, an XIX, 1883, Nr. 23, 5/17 iunie, pp. 277-278.

Idem, *Alimentele omului. Oul. Laptele*, în “Familia”, an XIX, 1883, Nr. 11, 13/25 martie, pp. 122-126.

Idem, *Cafeaua, thea, ciocolata*, în “Familia”, an XX, 1884, Nr. 19, 6/18 mai, p. 228.

Idem, *Cunoștințe dietetice generale. Conferință generală publică în casina română din Sibiu*, în “Familia”, an XVII, 1881, Nr. 48, 2/14 iulie, pp. 309-310; vezi și *Familia*, an XVII, 1881, Nr. 49, 5/17 iulie, pp. 314-315.

Idem *Progrese în igiena școlară* (preluat din foaia “Gesundheit”), în “Școala și Familia”, an II, 1887, Nr. 6, 15/27 iunie, p. 121.

Idem, *Vinarsu*, în “Familia”, an XX, 1884, Nr. 16, 15/27 aprilie, pp. 189-191.

Mureșan, Leo, *Higiena. Aerul atmosferic*, în “Foaia Diecezană”, an IV, 1889, Nr. 24, 18 iunie/30 iunie, pp. 5-6.

Idem, *Higiună. Curățenia de casă*, în “Foaia Diecezană”, an IV, 1889, Nr. 46, 19 noiembrie/1 decembrie, pp. 5-7.

Idem, *Higiena. Locuința*, în “Foaia Diecezană”, an IV, 1889, Nr. 44, 5/17 noiembrie, pp. 5-6.

Idem, *Higiena pruncului. Morbilii sau pojarul mic*, în “Foaia Diecezană”, an I, 1886, Nr. 16, 19 aprilie/1 mai, p. 6.

Idem, *Higiena pruncului. Reguli sanitare*, în “Foaia Diecezană”, an I, 1886, Nr. 43, 26 octombrie/7 noiembrie, pp. 4-5.

Idem, *Higiena pruncului. Vărsatul sau bubatul*, în “Foaia Diecezană”, an I, 1886, Nr. 23, 8/20 iunie, pp. 6-8.

Idem, *Igienă. Curățenia corpului*, în “Foaia Diecezană”, an IV, 1889, Nr. 52, 30 decembrie/12 ianuarie, pp. 5-6.

Nedelcu, Coriolan, *Moștenește-se oare tuberculoza?*, în “Familia”, an XXXV, 1899, Nr. 40, 3/15 octombrie, p. 475.

Idem, *Moștenește-se oare tuberculoza?*, în “Familia”, an XXXV, 1899, Nr. 41, 10/22 octombrie, pp. 486-487.

Pascu, Baziliu, *Despre cauza patogenetică a mai multor morburii epidemice și o schiță despre colera*, în “Albina”, an VIII, 1873, Nr. 60, 8/20 august, pp. 2-3.

Poenaru, Ioan, *Scarlatina*, în “Familia”, an XXXV, 1899, Nr. 22, 30 mai/11 iunie, p. 259.

Pop, George, *Cărțile cele mai bune și bibliotecile populare*, în “Transilvania”, an XXI, 1890, Nr. 2, 15 februarie, pp. 38-42.

Popea, Ioan, *Arta de a ajunge bătrâneți adânci și fericite (după feluriți scriitori)*, în “Școala și Familia”, an II, 1887, 1/13 iulie, Nr. 7, pp. 155-156.

Sârbu, Gheorghe, *Nesecitatea și modul de a înființa biblioteci la sate*, în “Transilvania”, an XIV, 1883, Nr. 13-14, 1-15 iulie, pp. 103-106.

Severeanu, Dimitrescu, *Despre copiii scrofuloși* (după “Revista Pedagogică”), în “Familia”, an XI, 1875, Nr. 45, 9/21 noiembrie, p. 532.

Szabo, Basiliu, *Mijloace individuale contra cholerei sau în ce chip se poate așeza și asigura tot omul în contra cholerei*, în “Gazeta Transilvaniei”, an XXXVI, 1873, Nr. 62, 12/24 august, p. 3.

Stoica, Simion, *Bubatul sau vărsatul*, în “Transilvania”, an XII, 1881, Nr. 3-4, 1-15 februarie, p. 17.

Idem, *Despre lungoare și typhus*, în “Observatorul”, an VI, 1883, Nr. 90, 12/24 noiembrie, p. 461.

Idem, *Din igiena săteanului român. Acoperământul capului*, în “Minerva”, an III, 1894, Nr. 9, 1/13 mai, pp. 87-88.

Idem, *Higiena. Curățenia copilului*, în “Minerva”, an II, 1892, Nr. 9, 1/13 mai, pp. 89-90.

Idem, *Mijloace populare pentru apărare în contra cholerei*, în “Minerva”, an II, 1892, Nr. 22, 15/27 noiembrie, pp. 218-219.

Idem, *Munca, Odihna și Somnul* (preluat din “Apărătorul Sănătății”), în “Gazeta Transilvaniei”, an LVII, 1894, Nr. 222, 9/21 octombrie.

Tăslăuanu, Octavian C., *Biblioteca populară a Asociațiunii*, în “Transilvania”, 1912, Nr. 5, Septembrie-Octombrie, p. 413.

Vasici, Pavel, *Colera*, în “Albina”, an VIII, 1873, Nr. 53, 15/27 iulie, pp. 2-3.

Idem, *Darwinismul*, în “Transilvania”, an XIII, 1882, Nr. 11-12, 1-15 iunie, pp. 91-93; articole cu aceeași tematică în *Transilvania*, an XIII, 1882, Nr. 13-14, 1-15 iulie, pp. 104-106; *Transilvania*, an XIII, 1882, Nr. 15-16, 1-15 august, pp. 118-121; *Transilvania*, an XIII, 1882, Nr. 17-18, 1-15 septembrie, pp. 144-145.

Vasici, Pavel, *Despre medicina cu respectu la poporul romanesc. Despre structura corpului omenesc și situațiunea părților lui*, în “Transilvania”, an II, 1869, Nr. 9, 1 mai, p. 101; articole cu aceeași tematică în *Transilvania*, an II, 1869, Nr. 10, 15 mai, pp. 114-116; *Transilvania*, an III, 1870, Nr. 6, 15 martie, p. 67.

Idem, *Discursul de recepțiune al D-ului Dr. Paulu Vasiciu. Despre vegetarianism și Respunsul d-ului Dr. Dr. I. Felix (ședința din 28 martie 1880)* în “Analele Academiei Române”. Seria 2. Tom II. Secțiunea 2, pp. 65-185.

Vârnav, Constantin V., *Despre holera asiatică și chipul de a se feri de această boală, mijloacele de a se vindeca de ea sigur fără medic*, în “Gazeta Transilvaniei”, an XXXV, 1872, Nr. 70, 6/18 septembrie, pp. 3-4.

Vuia, George, *Despre păcatele noastre igienice și despre multe altele*, în “Biserica și Școala”, an VI, 1882, Nr. 1, 3/15 ianuarie, p. 12.

Idem, *Din trecutul Băilor Herculane-Mehadia. Conferință literară citită în adunarea generală a “Asociațiunii” ținută la 9-10 septembrie 1900 în Băile Herculane*, în “Transilvania”, an XXXI, 1900, Nr. IX, septembrie-octombrie, p. 240.

Idem, *Primul congres al balneologilor din Ungaria*, în “Familia”, an XXVI, 1890, Nr. 49, 9/21 decembrie, pp. 588-589.

Idem, *Studiul Higienei la institutul rom. Pedagogic teologic din Arad*, în “Biserica și Școala”, an II, 1878, Nr. 8, 19 februarie/3 martie, p. 57-59.

Vulcan, Iosif, *A doua scrisoare din Franzensbad*, în “Familia”, an XXXII, 1896, Nr. 30, 28 iulie/9 august, p. 357.

Idem, *Brazii de la Tușnad*, în “Familia”, an XXXI, 1895, 13 august/ 1 septembrie, Nr. 34, p. 405.

Idem, *De la Karlsbad*, în “Familia”, an XXXII, 1896, Nr. 33, 18/30 august, p. 392.

Idem, *Despre băi în tratamentul boalelor*, în “Familia”, an XXXIII, 1896, Nr. 32, 11/23 august, p. 379.

Idem, *Scrisoare din Franzensbad*, în “Familia”, an XXXII, 1896, Nr. 29, 21 iulie/2 august, pp. 345-346.

Surse electronice:

www.orvostenet.hu, Sándor Székely, *On the preparation of the Hungarian Health Act of 1876*.

www.law.muni.cz, Balázs Pálvölgyi, *Towards the Modern Public Health Care System in Hungary (1867-1914)*, în Dny práva- 2009- Days of law: the Conference Proceedings 1. Edition Brno: Masaryk University, 2009.